

ТЕМА 2. ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ І СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА УПРАВЛІННЯ НЕЮ

1. Економічна безпека держави: історичні аспекти та організаційно-правові основи становлення і розвитку в Україні.

2. Економічна безпека як багаторівнева система: суть та складові.

3. Категоріальний апарат економічної безпеки та її базові елементи: економічні інтереси, загрози економічній безпеці, критерії та індикатори економічної безпеки.

4. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України.

ПИТАННЯ 1.

До недавнього часу такі поняття як „економічна безпека” та „фінансова безпека” практично не використовувалися в економічній науці, а тим паче не привертали уваги вітчизняних науковців і практиків.

Історично і логічно проблема економічної безпеки пов'язана із становленням і розвитком державності, усвідомленням нацією своїх економічних інтересів. Проблема ця у різних країнах і в різні періоди поставала більш або менш актуально. Однак вона ніколи не зникала з поля зору громадськості та лідерів держав. У дослідженні проблеми економічної безпеки певний інтерес представляє досвід США.

Як відомо, становлення і розвиток північноамериканської держави відбувалися у виняткових історичних умовах, сприятливих для досягнення найкращих результатів і в економіці, і в інших сферах. Однак уже на ранніх етапах свого існування федеральна влада США заявила про відстоювання національних інтересів і активний захист американських виробників.

Так, перший міністр фінансів США О.Гамільтон у своїй доповіді конгресу „Про заохочення мануфактур” в 1791 році прямо закликав

провести широкомасштабні заходи щодо державної підтримки молоді американської промисловості в її боротьбі за зовнішні ринки. Згодом, проблема економічної безпеки знайшла своє практичне втілення у політиці президента США Ф.Рузвельта в період після економічної кризи 1929-1933 років. 29 червня 1934 року рішенням президента Ф.Рузвельта був створений федеральний Комітет з економічної безпеки, який очолив міністр праці Френсіс Перкінс. У склад Комітету входили міністри юстиції, фінансів, торгівлі і голова федеральної служби з надзвичайної допомоги.

Було розроблено „новий курс”, який продемонстрував відхід від класичної теорії і практики невтручання держави в економічне життя. Нова економічна політика фактично ознаменувала переломний рубіж і перехід від принципу „чим менше держави, тим краще” до принципу „безпека суспільства – турбота держави”.

Майже до середини ХХ століття проблема економічної безпеки як явища в науковій теорії не піднімалася. Не зустрічалося і самого поняття „економічна безпека”, хоча проблеми безпеки, що розглядалися переважно у зв'язку із зовнішньою загрозою, особливо військовою, існували завжди. Пік інтересу до проблеми наукового осмислення економічної безпеки на Заході припадає на кінець 80-х – початок 90-х років минулого століття. Це пояснюється валютною і структурною кризою 70-х років; борговою кризою 80-х років, і на кінець, розпадом РЕВ і СРСР на початку 90-х років ХХ століття, що призвели до більшої відкритості національних економік, економічної інтеграції, що супроводжується зростанням не просто залежності, а взаємозалежності між державами, посилення глобалізації світової економіки. В таких умовах одним із ключових завдань багатьох країн світу стало забезпечення національної економічної безпеки.

На сучасному етапі, що характеризується вченими як епоха глобалізації, питання економічної безпеки не втратило своєї

гостроти, а навпаки, ще більше актуалізується. Це обумовлено діалектичною суперечністю, яка проявляється, з одного боку, у стрімкому розвитку процесів лібералізації та інтеграції, що призводять до відкритості та взаємозалежності національних економік, розвитку глобального ринку, в умовах якого політична замкнутість та економічний ізоляціонізм окремих держав не мають змісту; а з іншого – постає проблема самозбереження та розвитку окремих суверенних держав, їх політичне та економічне самоутвердження на міжнародній арені.

На початку XXI століття глобалізація фінансової сфери, що проявляється у розвитку ринку євровалют, системи транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, які забезпечують миттєві переміщення капіталів, створює можливість руйнування навіть стійких економічних систем, зумовлюючи адекватні політичні зміни. Передчуття негативних наслідків глобалізації призвело до розробки у багатьох країнах світу концепцій національної безпеки, базовими елементами якої стала економічна та фінансова безпека.

На пострадянському просторі і в Україні, зокрема, 90-і роки XX століття були ознаменовані вибухом інтересу з боку науковців, політичних та суспільних діячів до проблеми економічної безпеки. В практичному плані було досягнуто певних успіхів: поняття економічної безпеки увійшло до нормативної лексики законодавчих документів (Табл. 1) і зайняло чітку позицію в політичних дискусіях з економічних питань. Зокрема, в Конституції України, прийнятій на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, чітко зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ст.17).

Таблиця 1.

Правове регламентування становлення та розвитку економічної безпеки в Україні за хронологією нормативних документів

Дата	Нормативний документ	Основні положення
1	2	3
28.06.1996р.	Конституція України	Запроваджено до нормативної лексики поняття „економічна безпека”; визначено, що забезпечення економічної безпеки (поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України) є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу.
16.01.1997р.	Концепція (основи державної політики) національної безпеки України	Зазначено, що самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Визначено сутність поняття „національна безпека”, основні об’єкти національної безпеки та принципи її забезпечення; окреслено сутність та пріоритетні національні інтереси України, визначено основні загрози національній безпеці України, в т.ч., в економічній сфері; окреслено основні напрями державної політики національної безпеки України
05.03.1998р.	Закон України „Про Раду національної безпеки і оборони України”	Визначено правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції.
19.06.2003р.	Закон України „Про основи національної безпеки України”	Визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Подано визначення термінів: „національна безпека”, „національні інтереси”, „загрози національній безпеці”; визначено правову основу національної безпеки, об’єкти національної безпеки, суб’єкти, їх функції та принципи забезпечення національної безпеки; окреслено пріоритетні національні інтереси та загрози національним інтересам і національній безпеці України; визначено

		основні напрями державної політики з питань національної безпеки.
12.02.2007р.	Стратегія національної безпеки України	Зазначено, що подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах та цілях, які мають відповідати викликам і загрозам ХХІ століття, її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки. Визначено принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; конкретизовано засади політики держави у сфері національної безпеки, у тому числі щодо забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки.
02.03.2007р.	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України	Визначено специфічний понятійний апарат з використанням невластивих класичній економічній науці термінів: „економічна безпека”, „загрози економічній безпеці”, „критерії економічної безпеки”, „індикатори економічної безпеки”, „оптимальні значення індикаторів”, „порогові значення індикаторів”, „граничні значення індикаторів”, „макроекономічна безпека”, „фінансова безпека”, „бюджетна безпека”, „валютна безпека”, „грошово-кредитна безпека”, „боргова безпека”, „безпека страхового ринку”, „безпека фондового ринку”, „зовнішньоекономічна безпека”, „інвестицій-на безпека”, „соціальна безпека” та ін. Окреслено підходи до визначення інтегрального індексу економічної безпеки.

Однак, система економічної безпеки у нашій державі лише починає формуватися. Вперше проблема національної економічної безпеки була окреслена у Програмі діяльності Кабінету міністрів України, схваленій Верховною Радою України у жовтні 1996 року і розглядалася лише у розділі „Боротьба із злочинністю” .

Грунтовніше питання економічної безпеки були висвітлені у Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, схваленій Верховною Радою України від 16 січня 1997 року. У ній було

визначено національні інтереси, внутрішні і зовнішні загрози їх реалізації, основні напрямки державної політики національної безпеки України в економічній сфері. В березні 1998 року прийнято Закон України „Про Раду національної безпеки і оборони України”, яким визначені функції і повноваження головного, згідно Конституції України (стаття 107), координуючого органу в країні з питань національної безпеки. А 19 червня 2003р. прийнято Закон України „Про основи національної безпеки України”, де закріплено правові основи національної безпеки та принципи її забезпечення, систематизовано загрози національним інтересам і національній безпеці і, зокрема, в економічній сфері.

Зважаючи на те, що проблематика безпеки традиційно займає статус найвищого пріоритету в державній політиці, поняття економічної безпеки набуває виняткового значення як аргумент прийняття політичних рішень. Якщо основна мета економічної політики полягає у задоволенні багатоманітних інтересів політичних суб'єктів у суспільстві через певні зміни в економічній сфері, то наука про економічну безпеку забезпечує формування відповідної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави.

ПИТАННЯ 2.

Термін „економічна безпека” почав використовуватися у працях вітчизняних економістів лише на початку 90-х років минулого століття. Проте за цей порівняно короткий проміжок часу напрацьовано специфічний категоріальний апарат з використанням невластивих класичній економічній науці термінів („загроза”, „індикатор безпеки”, „порогове значення” тощо), сформовано відповідний йому методологічний інструментарій аналізу, що свідчить про створення окремої підгалузі економічних досліджень – науки, яка займається

вивченням теоретико-методологічних засад забезпечення економічної безпеки держави і має назву „екосестейт”.

Однак, як і будь-якій молодій галузі науки, науці про економічну безпеку поки що притаманний значний методологічний еклектизм. Вчені допоки не дійшли згоди щодо засадничих категорій зазначеної вище науки, в тому числі – й щодо її ключового визначення – поняття „економічна безпека”. Водночас спроби виробити специфічний аналітичний інструментарій щодо оцінки економічної безпеки та аналізу ефективності поточних рішень у сфері економічної політики часто-густо лише поглиблює сумніви в коректності підходів, що мають місце в цій сфері.

Етимологічно термін „безпека” походить із грецької і означає „володіти ситуацією”. Методологічно поняття „економічна безпека” виводиться вченими, насамперед, з поняття „національна безпека”. Останнє має формалізоване визначення у схваленому Верховною Радою України у червні 2003 року Законі „Про основи національної безпеки України”, де національна безпека розглядається як „захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам”. Закон також визначає основні сфери національної безпеки, серед яких: зовнішньополітична, сфера державної безпеки, воєнна сфера та сфера безпеки державного кордону України, внутрішньополітична сфера, економічна сфера, соціальна та гуманітарна сфера, екологічна сфера, інформаційна сфера. Відштовхуючись від цих міркувань вчені намагаються вивести визначення поняття „економічна безпека”. Звідси економічна безпека це:

– стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для плідного життя її населення,

перспективного розвитку її економіки в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців.

- спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій.

- здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях.

- сукупність умов і чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та сталість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення.

- спроможність держави самостійно виробляти й здійснювати власну економічну політику, а також визначати та реалізовувати власні національні інтереси.

- здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкуренто-спроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

Таким чином, економічна безпека є складним і багатоплановим суспільним явищем, яке характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву, це не лише дієздатність самої держави, тобто її спроможність реалізовувати власні владні рішення, а й можливість для економічних суб'єктів різних рівнів діяти відповідно до своїх базових інтересів, проте в загальному руслі зміцнення економічної безпеки країни.

Беззаперечно, координуюча і керівна роль у процесі забезпечення економічної безпеки країни має належати державі, дії якої у цьому разі входять у певне заперечення інтересів власної економічної безпеки. Проте така суперечність об'єктивно зумовлена функцією держави як гаранта національних інтересів. Дана методологія відкриває шлях до дослідження одного з найбільш фундаментальних чинників впливу на стан економічної безпеки країни – способу та ступеня узгодженості індивідуальних, корпоративних та національних інтересів.

Отже, економічну безпеку необхідно розглядати як базову складову національної безпеки, її матеріальну основу і, разом з тим, як взаємозв'язану систему певних рівнів (Рис. 1.)

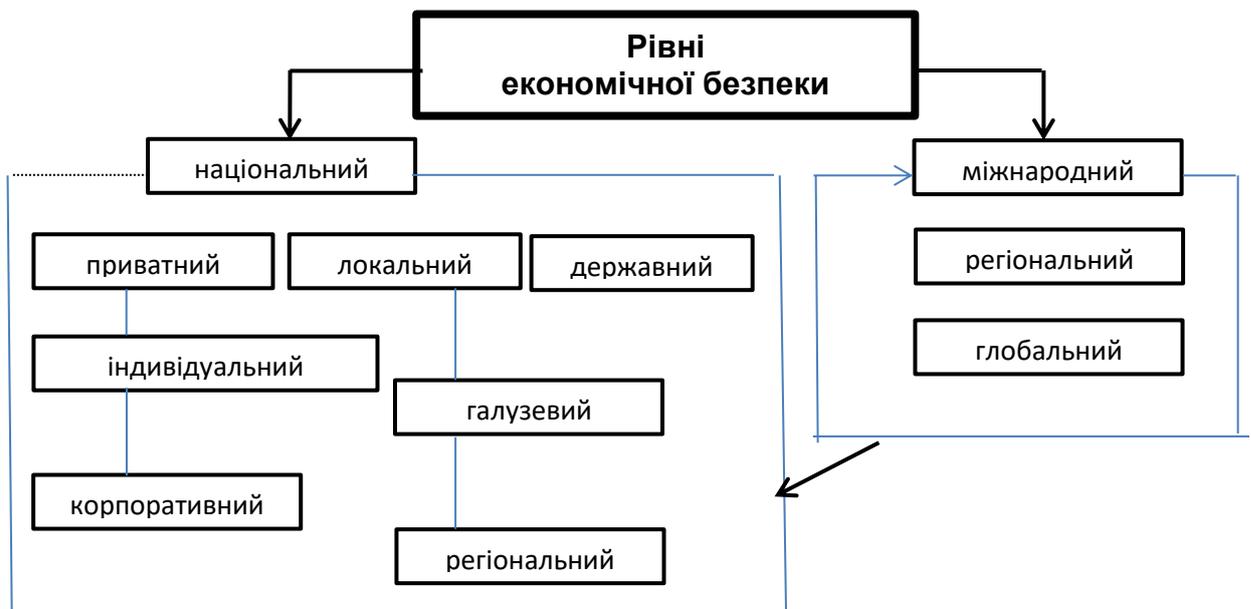


Рис. 1. Рівні економічної безпеки

Це означає, що стан національної безпеки держави залежить від життєздатності економіки, її ефективності, мобільності, конкурентоспроможності. Забезпечення економічної безпеки є виключною прерогативою держави.

ПИТАННЯ 3

Вивчення питання сутності економічної безпеки передбачає розгляд її базових елементів.

Об'єктами національної економічної безпеки є держава, суспільство, домогосподарство, окремі громадяни, підприємства, установи, організації, окремі території, а також основні елементи економічної безпеки та економічна система в цілому.

Одночасно держава є не тільки об'єктом, але й основним суб'єктом економічної безпеки і здійснює свої функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Разом з тим, це не виключає участі громадян та їх об'єднань у підтримці економічної безпеки. Більше того, такі дії мають всіляко заохочуватися державою. Нагадаємо, в Конституції України чітко зазначено, що забезпечення економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу.

Однак активна участь громадянина в забезпеченні економічної безпеки неможлива без усвідомлення ним важливості цієї державної справи і прояву активної життєвої позиції.

Першочергове значення при створенні та забезпеченні системи економічної безпеки, як складової цілісної системи національної безпеки держави має визначення національних економічних інтересів. Адже саме від цього залежить вироблення ефективних засобів їх реалізації і захисту, а розробка концепції і стратегії забезпечення економічної безпеки завжди спирається на довгострокові національні економічні інтереси.

Національні економічні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні цінності, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує економічний суверенітет держави, її незалежність у розробці економічної політики та реалізації

управлінських рішень, стійкість національної економіки, її відтворення та прогресивний розвиток.

Для проведення аналітичної та прогнозної діяльності відповідні державні органи повинні визначати національні економічні інтереси, досліджувати їх взаємодію, співвідношення пріоритетності тощо.

Можна застосовувати таку класифікацію національних економічних інтересів (Рис.2).

Розробка програми першочергових та довгострокових заходів щодо забезпечення економічної безпеки і практичні кроки у цьому напрямку мають спиратися на чітке розуміння загроз економічній безпеці.

Загрози економічній безпеці – це сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері.

Для створення надійної системи забезпечення економічної безпеки держави потрібен ефективний механізм визначення загроз національним інтересам, що створюють безпосередню небезпеку економічній системі, порушуючи цим самим процес суспільного відтворення. Постійне ж відстеження і визначення основних загроз економічній безпеці значно полегшує її підтримання на належному рівні, а також дає можливість своєчасно розробляти і здійснювати практичні заходи щодо зниження негативного впливу загроз чи їх повної ліквідації. Однак, аналогічно тому, як не існує єдино прийнятого визначення поняття „економічна безпека”, так само не існує єдиного, постійно визначеного переліку загроз національним економічним інтересам.



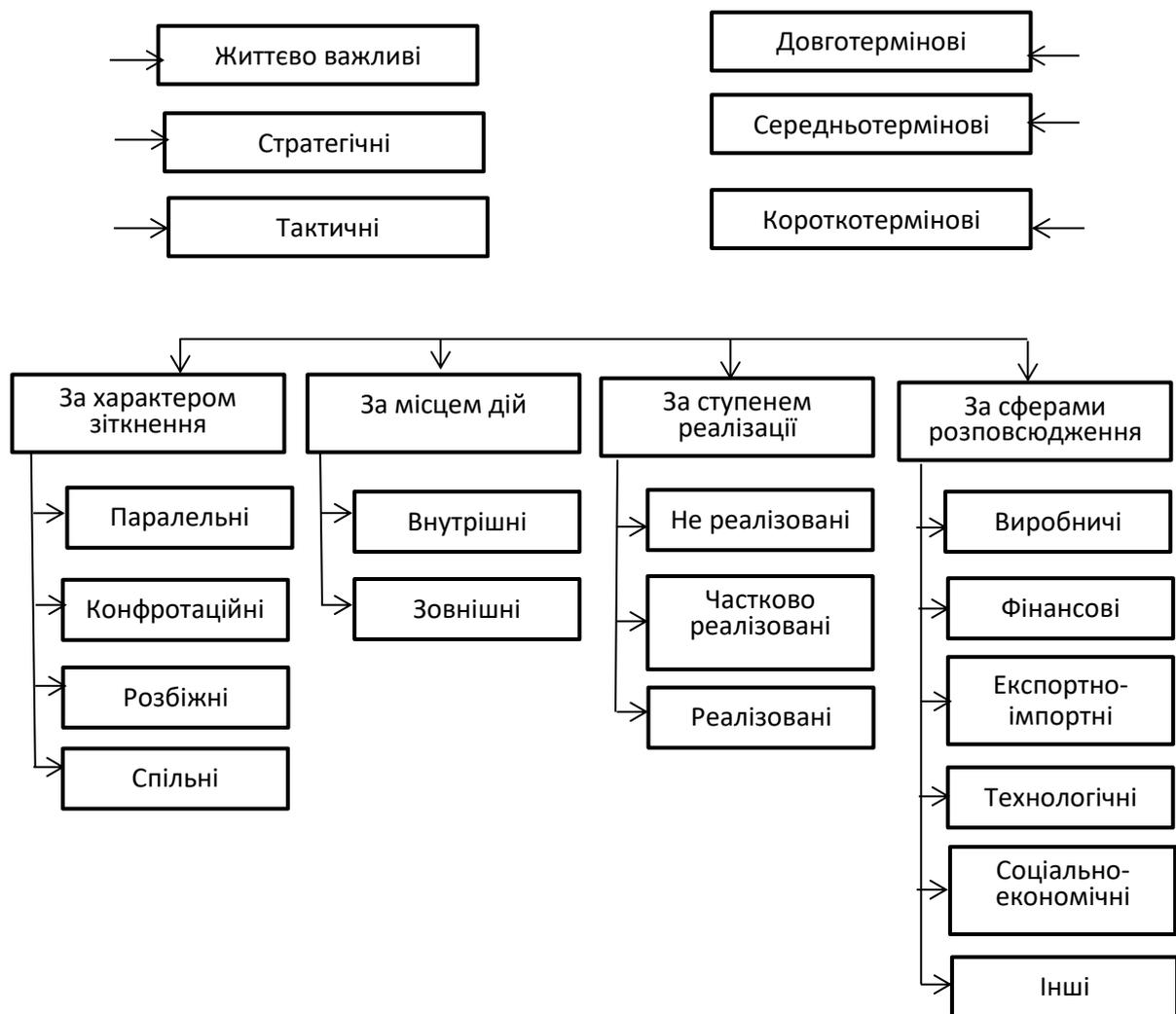


Рис. 2. Класифікація національних економічних інтересів

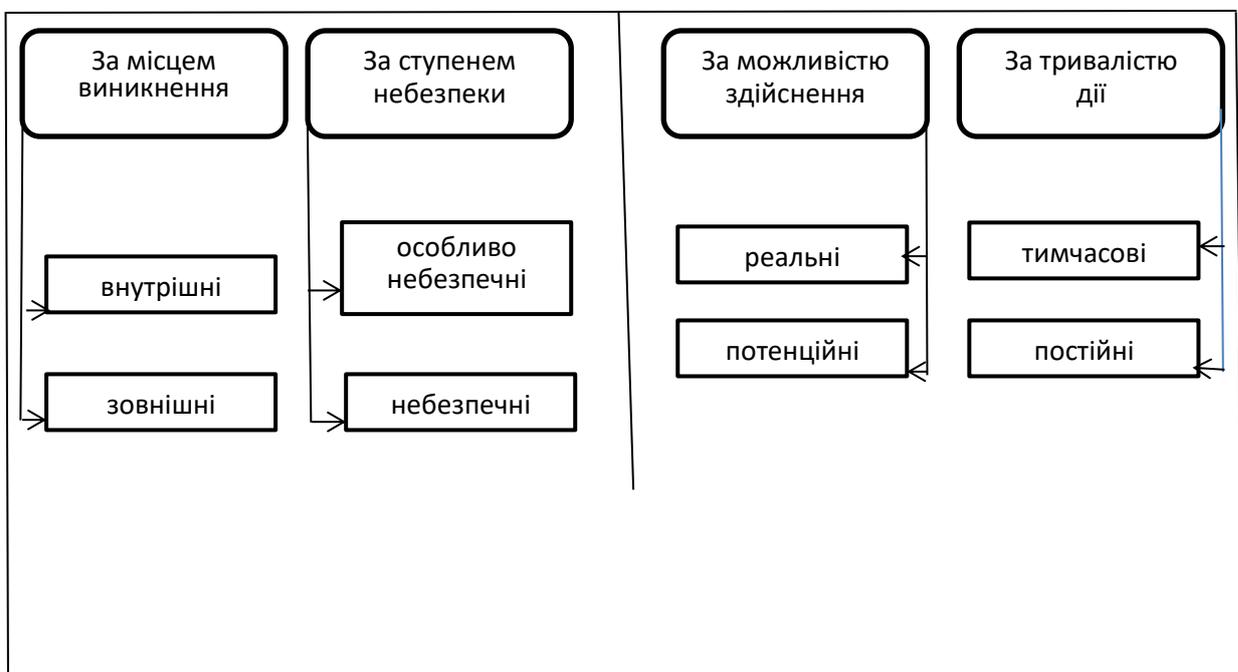
Загрози економічній безпеці видозмінюються в залежності від стану та рівня розвитку економічної системи і для кожної окремо взятої держави відрізняються характером та рівнем гостроти. В узагальненому вигляді класифікацію загроз економічній безпеці можна провести за такими параметрами (Рис. 3).

З метою прийняття державними органами обґрунтованих рішень необхідний моніторинг індикаторів (показників) економічної безпеки, який передбачає перш за все фактичне відстеження, аналіз і прогнозування найважливіших груп економічних показників.

Індикатори економічної безпеки – це реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері. Особливу увагу слід зосередити на таких загальних індикаторах економічної безпеки:

- валовий внутрішній продукт (ВВП);
- темп інфляції;
- дефіцит бюджету;
- рівень безробіття;
- економічне зростання;
- рівень та якість життя;
- енергетична залежність;
- інтегрованість у світову економіку;
- сальдо експорту-імпорту;
- стан демографічних процесів;
- державний внутрішній та зовнішній борги;
- рівень тінізації економіки.

Невід’ємною складовою визначення рівня економічної безпеки є не лише встановлення певного набору індикаторів економічної безпеки, але й їхніх порогових/граничних значень. Порогові/граничні значення індикаторів економічної безпеки – це кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції та загрозливі процеси в економіці.



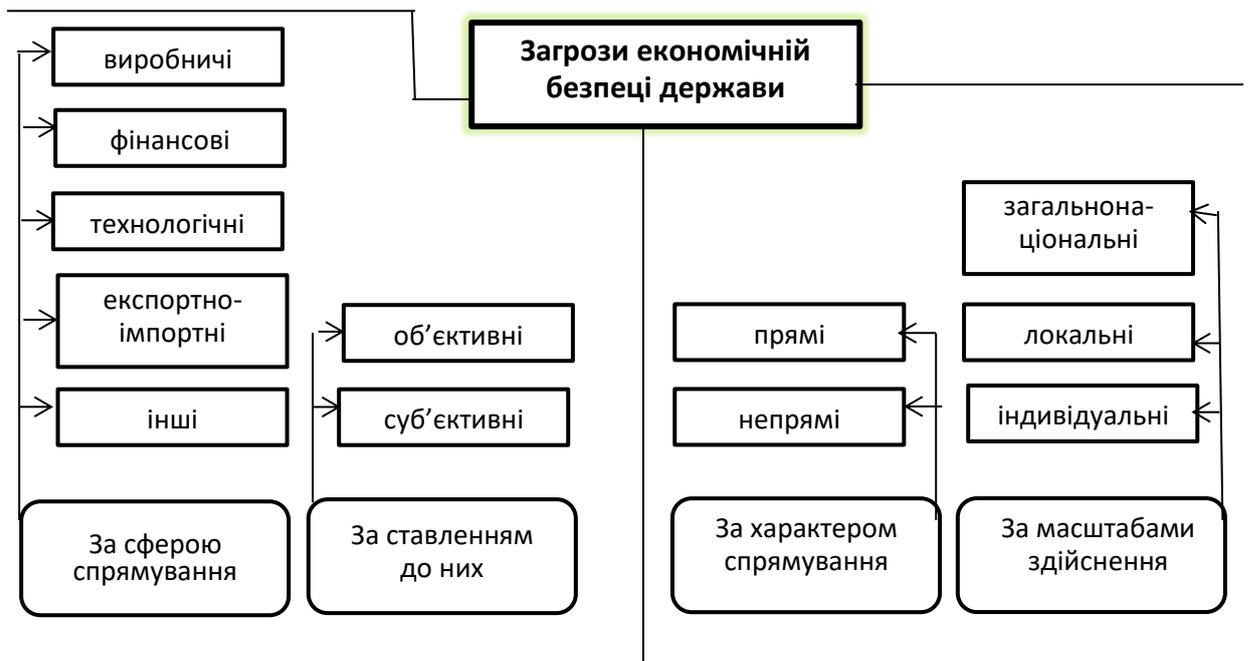


Рис. 3. Класифікація загроз економічній безпеці держави

Наближення індикаторів економічної безпеки до їх гранично допустимої величини свідчить про наростання загроз соціально-економічній стабільності суспільства, а перевищення граничних, або порогових значень – про вступ суспільства в зону нестабільності і соціальних конфліктів, фактично про реальну загрозу економічній безпеці. Зважаючи на зазначене, економічну безпеку держави часто трактують як деякий стан, що задовольняє визначений набір порогових значень показників-індикаторів. Такий підхід має право на існування, оскільки він дозволяє зафіксувати деякий зріз економічної ситуації як основу для прийняття управлінських рішень.

Проте економічну безпеку доцільно розуміти ширше, як прогресуюче і динамічне явище, оскільки економіка не може розглядатися як щось статичне. Якщо в державі спостерігається розвиток і економічне зростання, то економічна безпека зміцнюється і закріплюється, а її порогові значення зміщуються у бік вищих значень, або ж вводяться нові індикатори, що відображають новий рівень і новий

якісний стан економічної системи. Економічний спад і економічна криза упрводжуються, як правило, загрозами і небезпеками стабільності соціально-економічній ситуації і призводять до наближення показників до гранично допустимого рівня індикаторів безпеки. Відповідно динамічність конкретних порогових величин індикаторів економічної безпеки породжує значні труднощі для їхнього апріорного визначення, відтак вони навряд чи можуть бути визначеними на певний тривалий термін, а тим більше, запозичені з досвіду інших країн. Тому розробка системи порогових значень індикаторів економічної безпеки – одне із найактуальніших і важливих завдань економічної науки.

Таким чином, суперечливість багатьох теоретико-методологічних аспектів потребує теоретичного обґрунтування і розробки цілої низки нових категорій, критеріїв та індикаторів, що дозволяють описати і проаналізувати базисні тенденції економічної безпеки і систему заходів щодо її забезпечення. Лише поєднання теоретичних засад і концепцій з практичними діями дозволить створити надійний механізм забезпечення економічної безпеки.

ПИТАННЯ 4.

Сьогодні відбуваються такі зміни в міжнародній обстановці, що поклали початок новим підходам у сфері політичних, економічних і військових відносин країн світової спільноти. У цих умовах забезпечення національної безпеки тісно пов'язане з вирішенням економічних і фінансових питань. Разом з тим, оскільки загроза війни в сучасному світі остаточно не знята, з особливою гостротою постає проблема забезпечення економічної безпеки держави та практичних кроків у цьому напрямку.

Основними критеріями оцінки ефективності державної політики та роботи державних структур, є оцінка стану економічної безпеки і регулювання її змін.

Забезпечення фінансової безпеки на всіх рівнях управління є важливим завданням для багатьох країн в тому числі і України. Неможливо вирішити економічні проблеми що стоять перед країною, регіоном та підприємством не забезпечивши їм фінансову безпеку. Це завдання стає особливо пріоритетним в умовах нестабільності та фінансової кризи.

На сьогоднішній день забезпечення економічної безпеки України будується на основі офіційно прийнятого в країні нормативного акта: Закон України «Про основи національної безпеки України» прийнятий у 2003 р. Цей Закон визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Однією з найважливіших складових економічної безпеки України в сучасних умовах є фінансова безпека (ФБ), яка, в свою чергу, є основою національної безпеки держави. Оскільки міць і національна безпека держави, як запорука стабільності, незалежності країни та умов ефективності життєдіяльності суспільства, характеризуються, перш за все, станом захищеності економіки від загроз з фінансового боку. Економічна безпека це фундамент економічно ефективною країни в цілому. Що означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами державу, захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків.

Фінансова безпека це найважливіша складова економічної безпеки в умовах ринкової економіки яка включає:

- стан фінансів і фінансових інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів;
- гармонійний і соціально спрямований розвиток національної економіки, фінансової системи і всієї сукупності фінансових відносин і процесів у державі;
- готовність і здатність фінансових інститутів створювати механізми реалізації та захисту інтересів розвитку національних фінансів;
- підтримка соціально - політичної стабільності суспільства;
- формування необхідного економічного потенціалу і фінансових умов для збереження цілісності та єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів і успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки.

Таким чином, термін «економічна безпека» та «фінансова безпека» є не однаковими поняттями, але взаємодоповнюючими один одного.

Розглянемо складові структури національної безпеки України і визначимо місце фінансової та економічної безпеки в цій системі **рис. 1.**

Наведена структура національної безпеки України включає в себе кілька блоків, які повинні забезпечити достатній для держави рівень захисту. А для забезпечення відповідного рівня безпеки потрібно оцінити існуючі загрози.

Оскільки метою забезпечення економічної та фінансової безпеки країни є огороження її власності і суспільства від джерел зовнішніх і внутрішніх загроз безпеки, запобігання причин і умов, що породжують їх, розглянемо ті реальні та потенційні деструктивні фактори безпеки, що мають різноманітні прояви, які виступають як потенційні загрози.

Як вже було згадано все різноманіття загроз що впливають на фінансово - економічну безпеку країни, поділені на внутрішні і зовнішні.

У свою чергу внутрішні представлені на мікро-і мезоекономічному рівні, другі - на макроекономічному.

До внутрішніх загроз відносять нездатність країни до самозбереження і саморозвитку що обумовленостаном власної економіки. Зовнішні загрози є зовнішньоекономічними чинниками, а також глобальними екологічними процесами, що підривають національну конкурентоспроможність.

Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки вимагає, щоб участь країни у світовій економіці сприяла розвитку національного господарства. Тривале збереження внутрішніх загроз економічної безпеки робить більш уразливою країну перед зовнішніми загрозами.

На сучасному етапі розвитку України об'єктивно є присутніми як зовнішні, так і внутрішні загрози економічної і фінансової безпеки держави. Особливу роль грають зовнішні загрози. Серед головних причин виникнення внутрішніх і зовнішніх загроз фінансово- економічної безпеки України, слід виділити що, приведені в **табл. 1**.

Як видно з порівняльної табл. 1 більшість загроз фінансової безпеки або співпадають або так чи інакше перетинаються з економічними. Що ще раз підтверджує, що фінансова безпека є страте-гічною складовою частиною економічної безпеки і розглядати їх потрібно в комплексі як основоположну складову національної безпеки.

Усі перераховані загрози дуже негативно впливають на стан захищеності економіки України і в сучасних умовах вимагають внесення серйозних корективів в організацію системи забезпечення фінансово - економічної безпеки України, а також у вітчизняне законодавство.

На основі проведеного аналізу за останні роки виявлені найбільш небезпечні загрози економічної безпеки України. До них належать:

1. Втрата виробничого потенціалу із-за високого зносу основних фондів. Знос машин і устаткування хоча і скоротився, але все ще знаходиться у критичному стані складаючи більше 65%.

2. Зовнішній борг, небезпека загострення фінансової кризи. Валовий зовнішній борг України на кінець 2013 року склав 134.4 млрд. дол. США, де темп зниження становить 78,1% що на 21 піп. нижче показника у 2012р.

3. Недостатня інвестиційна активність. За даними Держстату у 2013 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 55,7 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), що становить 1% росту відповідного періоду 2012 року, РИС2

4. Низька конкурентоспроможність продукції вітчизняних підприємств. На світовому ринку конкурентоспроможними визнано менше 1% українських товарів і послуг. Водночас, економіка України на 70 % залежить від експорту. Однак товарна номенклатура товарів, що реалізуються на зовнішньому ринку, як і раніше складається з товарів сировинної групи і напівфабрикатів: металопродукції, мінеральних продуктів і продукції хімічної галузі, які складають 65% українського експорту. В умовах того, що Україна майже повністю залежить від зовнішніх енергетичних ресурсів, а енергоємність вищенаведеної продукції в країні найвища в Європі, неможливо говорити про конкурентоспроможність або прибутковості українського виробництва та експортних операцій

Високий рівень бідності населення і критично низька якість життя більшої частини українського народу. За якістю життя Україна займає 71 місце серед 142 країни світу [14]. Частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму істотно знизилася в I кварталі 2013 року в порівнянні з 2008 р. (36 %), проте все ще становить близько 20%. Ставлення доходів 10% найбагатших українців були в 5,4 рази більше

доходів 10% найбільшій. Таке співвідношення залишилося майже незмінним з 2011 року.

Відтік капіталу. За експертними оцінками, за першу половину 2013 в офшори і низько податкові юрисдикції під оподаткування з України було виведено більше 33 млрд. гривень. Тим самим забезпечивши собі місце в першій двадцятці країн, резиденти якої накопичили найбільші офшорні капітали. Їх оцінна сума становить за останні роки 167 млрд. дол. США.

Перераховані в **табл. 1** загрози по різному впливають на стан фінансової економічної безпеки: обсяги внутрішнього та зовнішнього боргу, дефіцит державного бюджету, обсяги інвестицій, витрати на науково-технічні роботи, рівень інфляції, тощо. Всі вони по різному підтримують рівень фінансової економічної безпеки, а також являються основним індикатором що дозволяє оцінити стан фінансової економічної безпеки на основі наявних порогових значень, наведених у табл. 2.

У зв'язку з фінансовою кризою що почалася в 2008 році і триваючої до сьогоднішнього дня число індикаторів в системі економічної безпеки значно розширилося. Система індикаторів фінансової безпеки дозволяє визначити рівень майбутніх ризиків і загроз, виявити осередки їх розповсюдження. У зв'язку з цим з'являється можливість виробити і реалізувати комплекс попереджувальних заходів, спрямованих на зниження рівня загроз у фінансовій сфері, а також на підвищення її стабільності, стійкості та ефективності, що лежить в основі конкурентоспроможності.

У результаті проведеного аналізу індикаторів фінансово-економічної безпеки були виявлені відхилення від їх порогових значень:

1. Низькі показники витрат на науково-технічні роботи в обох періодах значно відстають від свого порогового значення.

2. Критичний рівень інфляції у 2008 році і незначне його зниження на 5,3 п.п у 2013 році.

3. Дефіцит державного бюджету у 2013 році перевищив порогове значення на 1,9 п.п.

4. Рівень безробіття (за методологією МОП), з безпечної зони у 2008 році зріс на 1,2 п.п. до небезпечної зони у 2013 році.

5. Вартість банківських кредитів в обох періодах значно перевищує порогове значення.

6. Номінальна заробітна плата в обох періодах не ввійшла в рекомендовані межі.

7. Рівень тінізації економіки, який із безпечної зони у 2008 році зріс на 27 п.п. до небезпечної зони у 2013 році.

8. Відношення темпу росту продуктивності праці до темпу росту заробітної плати, нижче порогового значення, що свідчить про те що рівень заробітної плати не мотивує працівників збільшувати продуктивність.

Проведений аналіз можливих загроз і відхилень основних індикаторів фінансово - економічної безпеки від своїх порогових значень дуже важливий як з позиції їх запобігання та прогнозування, так і з позиції розробки заходів щодо їх усунення.

Таким чином в сучасних умовах економічного розвитку України в першу чергу слід рухатися в напрямку вдосконалення системи фінансової безпеки, а саме:

– встановлення межі іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій;

– ввести галузеві обмеження (обмеження або заборона доступу іноземних інвестицій у галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціально-культурного розвитку держави);

- розробка дієвих систем контролю залучення і використання коштів іноземних запозичень.

Система повинна забезпечувати вирішення наступних завдань:

- створення повноцінної національної валюти та підтримання її в стабільному і конкурентоспроможному стані;

- насичення економіки та ринку грошовою масою в обсязі, необхідному для їх повноцінного функціонування та розвитку;

- створення умов забезпечують інтенсивне утворення конкурентоспроможного національного фінансового капіталу номінованого в національній валюті;

- забезпечення в середньостроковій перспективі (5-10 років) фінансового паритету з основними конкурентами України.

Слід зазначити, що Україна має унікальні можливості, що здатні забезпечити їй таке становище. У першу чергу це її величезні багатства, більшість яких, за відсутності необхідної для цього правової бази та інфраструктури, не залучені в процес економічних відносин і не створюють доданої вартості, що суттєво знижує ефективність національної економіки.

Висновки

Важливою умовою ефективного функціонування держави є її міцна економічна безпека, в той час як фінансова безпека є його складовою та відображає фінансовий стан держави.

Проведений аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз фінансово-економічної безпеки показав що в інтересах реального соціально - економічного під'єму, Україні, необхідно переглянути урядовий курс і провести реформи в структурній, промисловій, валютній політиці й у використанні зовнішньоекономічних зв'язків.

По-перше: переглянути та удосконалити діючу нормативно-правову базу в галузі фінансово-економічної безпеки. На її основі розробити концепцію фінансової безпеки України, яка б враховувала специфіку кожного регіону, тим самим посилюючи економічну безпеку країни в цілому.

По-друге: своєчасно забезпечувати бездефіцитний Державний бюджет.

По-третьє: Переглянути податкову політику, у сфері посилення платіжного контролю всіх суб'єктів господарської діяльності;

В-четверте: організувати дієву комісію з контролю за використанням бюджетних коштів.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК СТРАТЕГІЧНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Г.А. Смоквіна, к.е.н., доцент

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна
Смоквіна Г.А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. Стаття У статті розглядаються поняття фінансової безпеки, визначено її місце в системі економічної безпеки

України. Проведено аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз економічної та фінансової безпеки, основних індикаторів фінансово-економічної безпеки України. На основі отриманих результатів запропоновано напрямки щодо їх посилення.

Ключові слова: національна безпека, фінансова безпека, економічна безпека, фінансово-економічна безпека, загрози, індикатори, аналіз